INSPECTIE van het ONDERWIJS

Basisvaardigheden rekenen en Nederlands in de opleiding onderwijsassistent

Basisvaardigheden rekenen en Nederlands in de opleiding onderwijsassistent

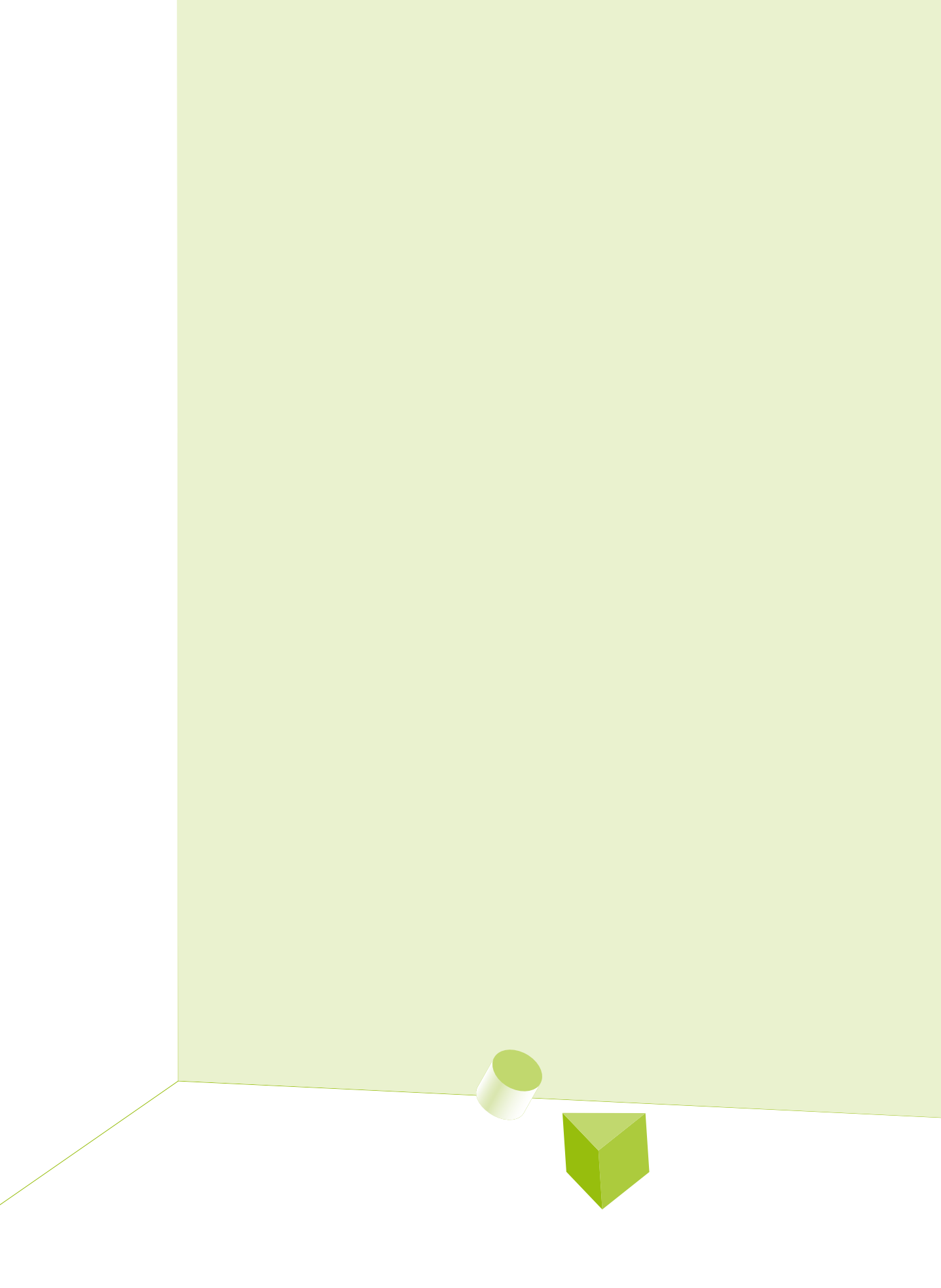

Inhoudsopgave

Samenvatting 5

1 Achtergrond, onderzoeksvragen en -opzet 7
1.1 Inleiding 7
1.2 Onderwijsassistenten 7
1.3 Opleidingen en doorstroom naar de pabo 8
1.4 Vernieuwingen en onderzoeksvragen 9
1.5 Opzet van het onderzoek en respons 10

2 Opleidingen en hun leerlingen 13
2.1 De opleidingen onderwijsassistent 13
2.2 De leerlingen in de opleiding onderwijsassistent 15
2.3 Samenvatting 16

3 Rekenen - aanbod en resultaten 19
3.1 Aanbod 19
3.2 Resultaten 24
3.3 Conclusies 28

4 Nederlands - aanbod en resultaten 31
4.1 Aanbod 31
4.2 Resultaten 35
4.3 Conclusies 37

5 Conclusie 39

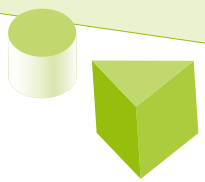

Samenvatting

In opdracht van de Inspectie van het Onderwijs heeft Regioplan beleidsonderzoek een onderzoek bij de opleidingen Onderwijsassistent (OA) uitgevoerd. Daarin stonden de volgende vragen centraal:

- Hoe presteren opleidingen Onderwijsassistent voor wat betreft de basisvaardigheden rekenen/wiskunde en Nederlands?
- Wat is de kwaliteit van het onderwijs bij de opleiding Onderwijsassistent in de vakken rekenen/wiskunde en Nederlands?

Het onderzoek is uitgevoerd bij tien ROC's. Daarbij hebben de eerste- en laatstejaars leerlingen de Eindtoets Basisonderwijs van het Cito gemaakt. Bij vijf van deze ROC's zijn ook gegevens verzameld over het aanbod van de vakken in de opleiding OA. Dit heeft geleid tot de volgende conclusies:

- Het niveau van eerstejaars OA-leerlingen ligt bij Nederlands beduidend hoger dan het niveau van leerlingen aan het einde van het basisonderwijs. Bij rekenen is het niveau ongeveer gelijk aan dat van leerlingen aan het einde van het basisonderwijs.
- Het niveau van de laatstejaars OA-leerlingen ligt zowel bij rekenen als bij Nederlands beduidend hoger dan bij de eerstejaars. Bijna de helft voldoet op rekengebied aan de informele eis voor doorstroom naar de pabo van een tachtig procent score op de Citotoets.
- Er zijn met name op rekengebied grote niveauverschillen tussen leerlingen. Jongens scoren duidelijk beter dan meisjes. Autochtone leerlingen scoren beduidend beter dan allochtone.
- Er is grote diversiteit in het onderwijsaanbod bij de onderzochte opleidingen. Alle opleidingen streven naar een eindniveau van groep 8 van de basisschool voor alle leerlingen, maar daarbij zijn er grote verschillen in de gebruikte methoden en aantallen uren voor de vakken.
- Er is in de landelijke kwalificatie-eisen geen norm voor het eindcijfer voor rekenen en Nederlands. Sommige opleidingen eisen wel een voldoende van hun leerlingen. Docenten zeggen behoefte te hebben aan dergelijke, landelijke eisen.
- De leerlingen leren, zoals gezegd, duidelijk bij tussen hun eerste en laatste jaar. Er zijn echter duidelijke verschillen tussen opleidingen in de mate waarin dat het geval is, dus in de toegevoegde waarde. Omdat er verschillen zijn tussen de samenstelling van de leerlingpopulaties van de opleidingen, is een duidelijke conclusie over de mate waarin het programma daarop van invloed is pas te trekken bij een herhalingsonderzoek van de huidige groep eerstejaars.
- De verschillen in resultaten tussen de opleidingen zijn voor een belangrijk deel terug te voeren op verschillen in de populatie. De diversiteit van de opleidingen is zodanig dat geen duidelijke relaties konden worden gevonden tussen het aanbod en die resultaten.

In het algemeen kan worden gesteld dat de aandacht voor rekenen en Nederlands in de opleidingen OA duidelijk gestimuleerd is door de invoering van de toetsen op de pabo's. De huidige laatstejaars leerlingen scoren op dat punt niet slecht, maar de verwachting is dat huidige eerstejaars over twee jaar hoger zullen scoren.

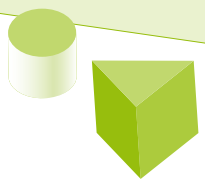

1 Achtergrond, onderzoeksvragen en -opzet

De opleiding voor onderwijsassistenten bestaat nog geen tien jaar. Inmiddels bestaat echter circa een derde van de instroom van pabo's uit afgestudeerde onderwijsassistenten en regelmatig wordt met zorg gesproken over de kwaliteit van de opleidingen en de uitgestroomde leerlingen. Dit rapport gaat over de kwaliteit van het onderwijs rekenen/wiskunde en Nederlands van deze opleidingen en het niveau van de leerlingen op deze terreinen.

1.1 Inleiding

Het reken-, wiskunde- en taalonderwijs in Nederland is aan kritiek onderhevig. Deze kritiek heeft zich onder meer gericht op de reken- en taalvaardigheid van studenten aan de pabo en op die van deelnemers in de bve. De Inspectie van het Onderwijs heeft daarom Regioplan Beleidsonderzoek opdracht gegeven een onderzoek uit te voeren naar de kwaliteit van het onderwijs in de basisvaardigheden rekenen/wiskunde en Nederlandse taal van deelnemers van de mbo-opleiding onderwijsassistent.[1] Veel van de uitstromers uit deze opleiding stromen door naar de pabo. In dat onderzoek, waarvan het verslag voor u ligt, wordt zowel ingegaan op het niveau van de leerlingen als op het aanbod en de kwaliteit van de opleidingen.

1.2 Onderwijsassistenten

Sinds 1 augustus 1996 hebben scholen de mogelijkheid om een onderwijsassistent ter ondersteuning van de groepsleraar aan te stellen.[2] Oorspronkelijk is de functie van onderwijsassistent in het leven geroepen om de toegenomen werkdruk van leraren als gevolg van klassenverkleining te beperken. Vanaf 1997 werd de inzet van onderwijsassistenten tevens gezien als maatregel voor de professionalisering van het takenpakket van leraren.[3] Bovendien nam de behoefte aan onderwijsassistenten toe door de oplopende lerarentekorten rond de eeuwwisseling.

Tegenwoordig kunnen in het basisonderwijs onderwijsassistenten, klassenassistenten en lerarenondersteuners worden ingezet ter ondersteuning van leraren. Volgens de beschrijving van het ministerie van Onderwijs ondersteunt een onderwijsassistent de leraar in de onderbouw (groep 1 tot en met 4) van een reguliere basisschool. Onder verantwoordelijkheid van de leraar verrichten onderwijsassistenten eenvoudige, routinematige onderwijsinhoudelijke taken en begeleiden ze leerlingen bij het verwerven van vaardigheden.
Daarnaast leveren ze een praktische/organisatorische bijdrage aan het klassenmanagement. De klassenassistent vervult een gelijksoortige functie in het (voortgezet) speciaal onderwijs.

1 Deze opdracht maakt deel uit van een serie van maatregelen en onderzoeken die minister Van der Hoeven aankondigde in haar brief aan de Tweede Kamer van 2 juni 2006.
2 Inspectie van het onderwijs (1998) Verslag van de staat van het onderwijs in Nederland over het jaar 1997, Den Haag.
3 M. Amse, e.a. (2002) Een onderwijsassistent in de klas: goed idee!? 's-Hertogenbosch: KPC-groep. Zie ook Prick, e.a. (2001) Assistenten in de school. Nijmegen:Intervu/ITS.

De lerarenondersteuner voert lesondersteunende en leerlingbegeleidende taken uit onder de verantwoordelijkheid van een leraar, ondersteunt de onderwijsvoorbereiding, levert bijdragen aan de schoolorganisatie en stelt zich actief op in het ontwikkelen van competenties.[4]

Hoewel onderwijsassistenten volgens de functieomschrijving werkzaam zijn in het basisonderwijs, blijkt uit cijfers over de onderwijsarbeidsmarkt dat zij ook worden ingezet op scholen voor speciaal onderwijs. In de afgelopen jaren is het aantal onderwijsassistenten in het basisonderwijs sterk toegenomen. In 2006 waren ruim 4500 onderwijsassistenten werkzaam in het basisonderwijs en ongeveer 900 in het speciaal onderwijs.[5]

1.3 Opleidingen en doorstroom naar de pabo

Sinds 1 augustus 1998 bestaat de mbo-opleiding tot onderwijsassistent.[6] De eindtermen voor deze opleiding zijn gebaseerd op het beroepsprofiel voor onderwijsassistent dat in 1997 werd vastgesteld.[7] Met de invoering van competentiegericht onderwijs zijn sinds 2005 nieuwe kwalificatiedossiers voor de opleiding onderwijsassistent opgesteld.[8]

De opleiding kan zowel via de beroepsopleidende leerweg (BOL) als via de beroepsbegeleidende leerweg (BBL) worden gevolgd. Bijna veertig onderwijsinstellingen bieden de mbo-opleiding voor onderwijsassistent aan. In 2005/2006 volgen in totaal bijna 9500 leerlingen de opleiding tot onderwijsassistent.[9]

Gediplomeerde onderwijsassistenten kunnen ervoor kiezen om een vervolgopleiding te volgen aan de pabo. Deze opleidingen liggen dermate in elkaars verlengde dat na de opleiding tot onderwijsassistent een verkorte opleiding tot leerkracht basisonderwijs kan worden gevolgd. Tot voor kort vormde deze combinatie van opleidingen één van de 42 koppels verwant verklaarde opleidingen. Inmiddels zijn er zo veel vrijwillig verkorte opleidingen dat deze regeling is vervallen. Voor onderwijsassistenten bestaat de mogelijkheid tot een verkorte opleiding aan de pabo nog steeds.[10]
In recent onderzoek van Regioplan bleek dat er steeds minder pabo's zijn die deze verkorte opleiding aanbieden. De afname van dit aanbod hangt enerzijds samen met de kritiek op het taal- en rekenniveau van de studenten en anderzijds met de invoering van het competentiegerichte leren. Hierin zijn vrijstellingen nog wel mogelijk, maar deze worden op individuele basis en afhankelijk van de capaciteiten van de student toegekend.[11]

4 Ministerie van OCW, www.werkeninhetonderwijs.nl, Ondersteunend personeel in de klas, functiebeschrijvingen.
5 Bron: ministerie van OCW/ITS, www.aandachtsgroepen.nl.
6 Ministerie van OCW, Eurydice: Het onderwijssysteem in Nederland 2005, Den Haag: 2005.
7 Ministerie van OCW, persbericht 148, 15-09-1997.
8 Zie voor de kwalificatieprofielen voor onderwijsassistent 2005 en 2007 respectievelijk *www.profi-leren.nl/files/onderwijsassistent_2005_2006.pdf en pdf.kwalificatiesmbo.nl/../2007-2008/O/OVD07/pdf_publicatie/OVD07_20071002101319.pdf*
9 Cfi leerlingtellingen, oktober 2006.
10 Intrekking regeling aanwijzing opleidingen hoger beroepsonderwijs en opleidingen beroepsonderwijs in verband met onderlinge verwantschap. Gele Katern, nummer 2, 9 februari 2005. Zie ook: De Weerd, M. en M. Gemmeke (2003) Kwalitatieve effecten van de verwantschapsregeling. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.
11 Bergen, C.T.A. en P.J. Krooneman (2006) Mbo'ers op de pabo. Knelpunten en oplossingen bij de overgang van mbo naar pabo en leraarschap. Den Haag: SBO.

In 2006 was 28 procent van de ingestroomde paboleerlingen afkomstig van een mbo-opleiding.[12] Een groot deel van de ingestroomde paboleerlingen uit het mbo heeft een opleiding op niveau 4 in de sector Zorg en Welzijn gevolgd. In 2006 had tachtig procent van de ingestroomde paboleerlingen uit het mbo deze achtergrond. In 2005 is 55 procent van de paboleerlingen met een mbo-achtergrond afkomstig uit de opleiding voor onderwijsassistent en 21 procent uit de opleiding SPW 4. De achtergrond van de mbo-leerlingen die niet uit de sector Zorg en Welzijn is ingestroomd, is zeer divers.[13]

Lang niet alle instromers slagen erin de pabo met succes te doorlopen. Wanneer we kijken naar uitval in het eerste jaar, zien we dat pabostudenten met een mbo-vooropleiding vaker uitvallen dan studenten die van de havo of het vwo komen. Als we kijken naar het percentage geslaagden na vier jaar, dan doen ex-onderwijsassistenten het net zo goed als de ex-vwo'ers en iets beter dan ex-havisten. Docenten en directeuren van pabo's zien allemaal verschillen tussen studenten die via het mbo of de havo komen. Daarbij wordt vastgesteld dat er grote individuele verschillen zijn tussen studenten en dat ook grote verschillen bestaan in het niveau van de diverse mbo-opleidingen.[14]
De verschillen tussen de diverse groepen instromers zijn beschreven in de studies van SCO/RISBO,[15] ITS[16] en Regioplan.[17]

1.4 Vernieuwingen en onderzoeksvragen

Recent is er vooral veel zorg geweest over het reken-, wiskunde- en taalniveau van instromende ex-mbo-deelnemers op de pabo. Daarom is een aantal verbetertrajecten voor de korte en lange termijn in gang gezet die gericht zijn op de verbetering van het instroomniveau van pabostudenten.[18]

Op dit moment beschrijft het kwalificatiedossier waaraan de onderwijsassistent moet voldoen. Bij entree van de opleiding wordt een curriculum gemaakt dat past bij het niveau van de betreffende deelnemer.
Als gevolg hiervan zijn er veel verschillende varianten in de opleiding. Op centraal niveau (Calibris) is geen zicht op de verdeling van de aantallen deelnemers over verkorte trajecten, dan wel trajecten die de nominale studieduur van vier jaar beslaan. Op basis van eerder onderzoek bestaat de indruk dat relatief veel deelnemers beperkte vrijstellingen krijgen. Deelnemers die echter instromen vanuit de havo krijgen vaak wel vrijstellingen.
Overigens is het ook van belang dat de opleiding onderwijsassistent een brede opleiding is voor verschillende onderwijssectoren.

12 Bron: Kengetallen HBO, www.hbo-raad.nl.
13 Kessel, N., M. Thomassen en B. Kurver (2007) Hoe vergaat het de onderwijsassistent? Arbeidsmarkt- en beroepsperspectief van de onderwijsassistenten in het primair onderwijs. Den Haag: SBO.
14 Bron: zie voetnoot 11.
15 Meijer J. e.a. (2006) Reken- en taalvaardigheid van Instromers Lerarenopleiding Basisonderwijs. Voorstellen ter verbetering van de reken- en taalvaardigheid van instromende studenten Lerarenopleiding Basisonderwijs, gebaseerd op een kleinschalig verkennend onderzoek. Amsterdam/Rotterdam: SCO/RISBO.
16 Zie voetnoot 13.
17 Zie voetnoot 11.
18 Zie voetnoot 1.

Rekenen is op dit moment geen verplicht onderdeel van het kwalificatiedossier omdat wordt aangenomen dat niet iedereen rekenen gaat geven. Dat geldt ook voor taal, maar hierbij wordt wel een bepaald niveau verwacht van alle deelnemers. Het verplicht stellen van rekenen is op dit moment wel een belangrijk onderwerp van gesprek op diverse niveaus. In deze context moest het onderzoek antwoord geven op de volgende onderzoeksvragen:

1. Hoe presteren de opleidingen onderwijsassistent voor wat betreft de basisvaardigheden rekenen/wiskunde en Nederlands?
   - Wat is het niveau van deelnemers aan de opleidingen onderwijsassistent op de basisvaardigheden rekenen/wiskunde en Nederlands bij aanvang van de opleiding?
   - Wat is het niveau van deze deelnemers aan het eind van de opleiding?

2 Wat is de kwaliteit van het onderwijs bij de opleiding onderwijsassistent in de vakken rekenen/wiskunde en Nederlands?
   - Hoeveel tijd wordt aan de vakken besteed gedurende de opleiding en welke methode wordt gehanteerd?
   - Is er relatie tussen omvang en inhoud van het programma in deze vakken en het niveau(verschil) van de deelnemers?

1.5 Opzet van het onderzoek en respons

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden zijn tien van de 41 opleidingen onderwijsassistent aangeschreven met het verzoek om onder maximaal veertig eerstejaars en derdejaars leerlingen de reken- en taalonderdelen van Cito Eindtoets Basisonderwijs te mogen afnemen. Bij de selectie van de tien opleidingen is rekening gehouden met het totaal aantal leerlingen in de opleiding onderwijsassistent en met de geografische spreiding. Alle aangeschreven opleidingen waren bereid aan het onderzoek mee te werken. De opleidingen hebben zelf de leerlingen voor de Citotoets geselecteerd. Zij hebben daarbij geprobeerd deze groep leerlingen een goed afspiegeling te laten zijn van het totaal aantal eerste- en laatstejaars leerlingen OA van hun opleiding.

In totaal hebben 363 leerlingen in de periode tussen 24 september en 17 oktober 2007 de Cito Eindtoets Basisonderwijs van februari 2007 gemaakt.
Van hen zijn 187 eerstejaars en 176 laatstejaars leerlingen van een opleiding onderwijsassistent. Van de laatstejaars leerlingen zijn er veertig die als vervolg op hun SPW 3-opleiding een eenjarig traject onderwijsassistent volgen.
Bij de verklaring van eventuele verschillen tussen de resultaten van opleidingen op het gebied van Nederlands en rekenen is het van belang verschillen tussen de populaties van getoetste leerlingen in ogenschouw te nemen (zie tabel 1.5).

Tabel 1.5: Populatiekenmerken van de responderende opleidingen*

	Eerstejaars	Laatstejaars	Jongens	Anderstalige leerlingen	SPW 3
ROC 1	18	21	9	1	0
ROC 2	19	20	5	2	0
ROC 3	24	16	4	3	0
ROC 4	17	19	8	1	19
ROC 5	15	21	8	4	0
ROC 6	17	14	2	4	14
ROC 7	25	6	4	7	0
ROC 8	18	20	7	0	0
ROC 9	19	17	3	17	7
ROC 10	15	22	7	0	0
Totaal	187	176	57	29	40

* Bij de opleidingen OA van de vetgedrukte ROC's zijn gesprekken gevoerd over het onderwijsaanbod.

In hoeverre de leerlingen die de Citotoets hebben gemaakt representatief zijn voor de totale leerlingpopulatie in opleidingen OA is niet helemaal duidelijk. Mogelijk zijn allochtone leerlingen ondervertegenwoordigd doordat relatief weinig opleidingen uit het westen van Nederland geselecteerd zijn.

Bij vijf van de geselecteerde opleidingen tot onderwijsassistent zijn gesprekken gevoerd over de achtergronden van de deelnemers en de opleiding en de inhoud van het lesprogramma met betrekking tot de basisvaardigheden rekenen/wiskunde en Nederlands. Ook bij de selectie van deze vijf opleidingen is rekening gehouden met het aantal leerlingen en geografische spreiding. Er zijn zowel 'nieuwe' als 'oude' opleidingen (zie paragraaf 1.2) geselecteerd. In de meeste gevallen werden meerdere personen van de opleiding gesproken: een eindverantwoordelijke en docenten Nederlands en rekenen. In een enkel geval werd het gesprek alleen met de eindverantwoordelijke gevoerd en hadden docenten taal en rekenen schriftelijk de vragen uit de itemlijst beantwoord. In een enkel geval zijn hierop telefonisch aanvullingen verkregen.
Per opleiding is op basis van de gesprekken een verslag geschreven. Dit verslag is aan de geïnterviewden voorgelegd met het verzoek om het te controleren op feitelijke onjuistheden.

Bij de selectie van de opleidingen is, zoals gesteld, rekening gehouden met leerlingaantal en geografische spreiding. In hoeverre het onderwijs*aanbod* van de vijf OA-opleidingen waar dit onderzoek is uitgevoerd representatief is voor de overige OA-opleidingen, is op basis van dit onderzoek niet vast te stellen. Om die reden zijn de bevindingen van dit onderzoek voorgelegd aan enkele experts uit het veld.[19]

In het onderzoek wordt de toegevoegde waarde van onderwijs in rekenen en Nederlands gemeten door eerste- en laatstejaars met elkaar te vergelijken. De beste manier om de vooruitgang van leerlingen te meten is echter door bij *dezelfde* leerlingen een meting aan het begin en eind van de opleiding uit te voeren. Het is daarom aan te bevelen het onderzoek over twee jaar te herhalen onder degenen die in dit onderzoek als eerstejaars de Citotoets hebben gemaakt.

19 Zie voetnoot 11.

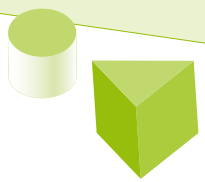

2 Opleidingen en hun leerlingen

Aan de onderwijsinstellingen die voor dit onderzoek zijn bezocht, worden verschillende vormen van de opleiding OA aangeboden. De meeste instellingen zijn inmiddels van start gegaan met een competentiegerichte opleiding. De opleidingen verschillen van elkaar voor wat betreft het percentage allochtone leerlingen en het percentage leerlingen met een vmbo-k-achtergrond. Bij de opleidingen wordt geconstateerd dat het aantal leerlingen dat wil doorstromen naar de pabo daalt als gevolg van de daar ingevoerde taal- en rekentoets. Zij verwachten dat deze daling verder door zal zetten.

2.1 De opleidingen onderwijsassistent

De meeste ROC's bieden de opleiding onderwijsassistent al een aantal jaren aan (zie tabel 2.1a). Op vier van de vijf instellingen wordt inmiddels een competentiegerichte opleiding OA aangeboden. Met ingang van volgend schooljaar zal ook de laatste instelling een competentiegerichte OA-opleiding gaan aanbieden. Voor de meeste opleidingen was de invoering van competentiegericht onderwijs de belangrijkste ontwikkeling die zich in het bestaan van de opleiding heeft voorgedaan. Daarnaast is door een van de opleidingen (ROC 9) het toenemend belang van rekenen en taal in het programma van de opleiding als belangrijkste ontwikkeling genoemd. Sinds drie jaar zijn rekenen en taal opgenomen in het programma van deze OA-opleiding als gevolg van de slechte resultaten van doorgestroomde leerlingen in het HBO en de vraag vanuit het werkveld.
ROC 6 noemde naast de invoering van de competentiegerichte opleiding als belangrijkste ontwikkelingen de toegenomen samenwerking met de pabo in dezelfde stad en de invoering van een maatwerktraject. In het maatwerktraject stromen mensen met EVC's in in de opleiding SPW 3 en doen daarna de kopopleiding van een jaar. Dit biedt hen de mogelijkheid om in anderhalf à twee jaar het diploma van de opleiding onderwijsassistent te halen.

Tabel 2.1a: Kenmerken van opleidingen OA

	Opleiding sinds	Competentiegericht met ingang van	SPW 3 vervolg traject	Breed jaar	Leerkrachten met po-ervaring
ROC 1	1999/2000	2007/2008	Ja	Nee	Circa 50%
ROC 3	?**	2008/2009	Nee	Ja, met andere welzijn opleidingen	Circa 50%
ROC 4	?	2006/2007	Ja*	Nee	Circa 50%
ROC 6	Januari 2002	2007/2008	Ja*	Nee	Ruim 10%
ROC 9	1996/1997	2006/2007	Ja	Nee	Circa 50%

* Dit betreft een apart traject voor leerlingen die na de opleiding SPW 3 in een extra jaar het diploma OA kunnen halen. In tegenstelling tot de andere opleidingen stromen deze leerlingen niet in bij de reguliere OA-opleiding. Het traject voor SPW 3-leerlingen van ROC 4 wordt afgebouwd.
** De geïnterviewden konden deze vraag niet beantwoorden.

Uitval

Er zijn grote verschillen tussen de uitvalpercentages van de opleidingen onderwijsassistent (zie tabel 2.1b).[20] Het laagst genoemde uitvalpercentage is circa 25 procent. Het hoogst genoemde uitvalpercentage bedraagt circa veertig procent. Bij alle opleidingen vindt de grootste uitval in het eerste jaar plaats, met name op het moment dat leerlingen hun eerste stage gaan lopen. Op dat moment komen leerlingen die uitvallen er vaak achter dat zij niet de goede opleiding hebben gekozen.

Doorstroom

Het is nog niet bij alle opleidingen duidelijk hoeveel leerlingen door zullen stromen naar de pabo. Tendens is dat het aantal leerlingen dat door wil naar de pabo afneemt, zo blijkt uit de gesprekken met de vijf instellingen. Hiervoor worden meestal de invoering van de taal- en rekentoets genoemd. Een van de geïnterviewden noemde daarnaast de toegenomen alternatieve werkgelegenheid in de naschoolse opvang als aanvullende verklaring. Verschillende geïnterviewden spraken de verwachting uit dat de doorstroom naar de pabo in de komende jaren nog verder zal teruglopen.

Tabel 2.1b: Uitval en doorstroom van leerlingen in de opleiding onderwijsassistent

	Uitval leerlingen	Doorstroom naar pabo
ROC 1	Circa 25%	Circa 80%
ROC 3	Onduidelijk	Vorig jaar circa 60%
ROC 4	Circa 33%	Nvt
ROC 6	Nog niet duidelijk	Nvt
ROC 9	Circa 40%	60 á 70%

Inhoudelijke samenwerking

Verschillende opleidingen gaven aan dat de samenwerking met een of meer pabo's op het moment beperkt is. Een aantal andere opleidingen werkt echter vrij intensief met een of meer pabo's samen (zie overzicht 2.1c). Er bleek geen relatie tussen samenwerking met pabo's en de resultaten die leerlingen behaalden voor de Citotoets.

Tabel 2.1c: Samenwerking met pabo's

	Samenwerking met pabo	Op welk gebied
ROC 1	Zeer beperkt	Niet van toepassing
ROC 3	Ja, met verschillende pabo's in de regio	Methodes, doorstroomportfolio, intake assessment, deelname aan pabo rekentoets in OA-opleiding
ROC 4	Nee	Niet van toepassing
ROC 6	Ja, met de plaatselijke	Doorlopende leerlingoverleg, stages, toetsen
ROC 9	Ja, met verschillende pabo's in de regio	Proeflessen op de pabo, gastlessen

Zicht op succes

De opleidingen OA hebben wel een algemeen beeld van het succes van de doorgestroomde leerlingen op de pabo's waarmee zij samenwerken. Meestal is dat beperkt tot het succes van de doorgestroomde leerlingen in het eerste jaar.

20 Het gaat hier om de uitval per cohort gedurende de opleiding.

Zij hebben echter geen overzicht op het niveau van individuele leerlingen en hun prestaties op de verschillende onderdelen zoals bijvoorbeeld taal en rekenen op de pabo. De meeste opleidingen konden evenmin vertellen welk deel van de doorgestroomde leerlingen de pabo uiteindelijk succesvol afsluit.

2.2 De leerlingen in de opleiding onderwijsassistent

Achtergrond

Op grond van de selectie van de opleidingen spreekt een aantal van de verschillen in samenstelling van de leerlingpopulatie van de opleidingen voor zich. Zo is er een verschil in het percentage allochtone leerlingen (zie tabel 2.2). Hoe groter het aantal inwoners van een gemeente waar een ROC is gevestigd, hoe groter het aantal allochtone leerlingen.

Vooropleiding

Het grootste deel van de leerlingen in de opleidingen OA is afkomstig uit het vmbo. Een zeer beperkt deel van de leerlingen is afkomsting van de havo of heeft een andere vooropleiding. Opvallend is het verschil tussen instellingen in aandeel leerlingen met een kadergerichte vmbo-achtergrond. Op een aantal opleidingen is deze groep leerlingen zeer beperkt. Op een aantal andere opleidingen, met name op ROC 9, is deze groep leerlingen ongeveer even groot als het aantal leerlingen met een vmbo-t- of vmbo-g-achtergrond.

Vmbo-k

Een aantal ROC's heeft speciale maatregelen genomen voor leerlingen met een vmbo-k-achtergrond. Zo zet ROC 1 deze leerlingen bij elkaar in een klas omdat deze groep leerlingen gedurende de opleiding vaak veel problemen ondervindt en veel extra aandacht nodig heeft. ROC 4 ontraadt leerlingen met een vmbo-k-opleiding om aan de opleiding OA te beginnen. ROC 3 laat leerlingen met een vmbo-k toe in het eerste brede jaar van de opleiding. Deze leerlingen kunnen in het tweede jaar alleen in de OA-opleiding instromen als zij aan een aantal niveaueisen op onder meer het vak Nederlands voldoen.

Samenstelling

Er zijn volgens de opleidingen zelf nauwelijks veranderingen in de samenstelling van de leerlingen die in de loop van de jaren zijn ingestroomd in de OA-opleiding. Bij een van de opleidingen werd gesignaleerd dat steeds meer leerlingen de opleiding OA als een versnelde route naar het hbo ontdekken. In tegenstelling tot andere mbo-welzijnopleidingen op niveau 4 duurt de opleiding OA vaak drie in plaats van vier jaar.

Tabel 2.2: Kenmerken van leerlingen in de opleiding OA

	Gemeentegrootte	Stad/regio	Anderstalige leerlingen	Vooropleiding vmbo-k
ROC1	Circa 113000	50% stad, 50% omgeving	5%	Circa 25% vmbo-k
ROC 3	Circa 76000	onduidelijk	5%	Op voorwaarde
ROC 4	Circa 180000	25% stad, 75% omgeving	0 - 5%	Wordt ontmoedigd
ROC 6	Circa 142000	33% stad, 66% omgeving	20%	10%
ROC 9	Circa 280000	85 -100% stad	60%	45%

2.3 Samenvatting

De leerlingpopulaties van de opleidingen OA waarmee in dit onderzoek gesprekken zijn gevoerd, verschillen op een aantal punten van elkaar. Een van de opleidingen heeft een beduidend hoger percentage allochtone leerlingen dan de overige opleidingen. Daarnaast is er een groot verschil tussen de leerlingpopulaties van de opleidingen voor wat betreft het percentage leerlingen dat uit het kadergericht vmbo afkomstig is. Een aantal opleidingen ontmoedigt de instroom van leerlingen met een vmbo-k-achtergrond.
Ondanks deze verschillen nemen de verschillende opleidingen gelijke ontwikkelingen waar. Zo zien zij een daling van het aantal leerlingen dat door wil stromen naar de pabo als gevolg van de reken- en taaltoets die is ingevoerd. De verwachting is dat die daling zal doorzetten.
Ten behoeve van de doorstroom werkt een aantal opleidingen nauw samen met een of meer pabo's. Bij een aantal andere opleidingen staat de samenwerking momenteel juist op een lager pitje.

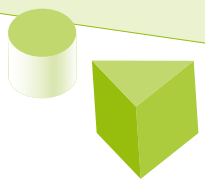

3 Rekenen - aanbod en resultaten

Bijna de helft van de laatstejaars leerlingen heeft al in het begin van het laatste leerjaar het gewenste rekenniveau om naar de pabo te kunnen doorstromen. Deze leerlingen hebben ten minste tachtig procent van de rekenopgaven van de Citotoets goed gemaakt. Er zijn desalniettemin grote verschillen in het rekenniveau van de OA-leerlingen. Deze verschillen doen zich niet zozeer tussen de opleidingen voor maar vooral binnen de opleidingen.
De OA-opleidingen in de grote steden met een groter aandeel allochtone leerlingen lijken minder resultaten te boeken dan de opleidingen uit de provinciesteden. Het gemiddelde niveau van de laatstejaars van deze opleidingen blijft achter bij dat van de overige opleidingen. Daarnaast is het verschil tussen eerste- en laatstejaars leerlingen op deze opleidingen minder groot dan op de andere opleidingen. Ondanks de grote diversiteit in het rekenonderwijs van de opleidingen OA hebben we hiervoor geen inhoudelijke verklaringen gevonden.
De verschillen in resultaten tussen eerste- en laatstejaars leerlingen wijzen erop dat de onderzochte opleidingen onderwijsassistent erin slagen hun leerlingen het nodige op rekengebied bij te brengen. Alle opleidingen streven er ten minste naar het rekenniveau van hun leerlingen op eindniveau groep 8 van de basisschool te krijgen. Zij verschillen sterk van elkaar in het aantal uren dat zij daarvoor ter beschikking stellen, de eisen die zij stellen en de methoden die zij gebruiken.

3.1 Aanbod

Bijna vier van de tien paboleerlingen die instroomden vanuit het mbo zakten voor de rekentoets, zo bleek uit een onderzoek dat in 2007 in opdracht van de HBO-raad is uitgevoerd.[21] Dit doet de vraag rijzen wat de opleidingen onderwijsassistent aan rekenonderwijs bieden.
Het vak rekenen/wiskunde vormt bij alle opleidingen, meestal sinds hun ontstaan, een vast onderdeel van het onderwijsprogramma. Voordat we het huidige rekenonderwijsaanbod van vijf OA-opleidingen presenteren, beschrijven we de belangrijkste maatregelen die deze opleidingen de afgelopen jaren hebben genomen om tot kwaliteitsverbetering van het rekenonderwijs te komen. Vervolgens beschrijven we de gehanteerde methoden, toetsing, het aantal uren dat in de opleiding aan het vak wordt besteed en de eindnormen die de opleidingen stellen.

De opleidingen hebben in de afgelopen jaren verschillende maatregelen genomen om het rekenniveau van hun leerlingen op een hoger peil te krijgen (zie tabel 3.1a). Twee van de opleidingen leggen bij de beschrijving van die maatregelen de nadruk op de inhoud en hebben daarbij nadrukkelijk gekeken naar de inhoud van het rekenonderwijs op de pabo. Twee andere opleidingen leggen de nadruk op de extra tijd en begeleiding die in het rekenonderwijs wordt geïnvesteerd. Voor ROC 4 en 6, die in het huidige studiejaar van start zijn gegaan met de competentiegerichte opleiding onderwijsassistent, is een kwaliteitsverbetering nog niet van toepassing.

21 Bron: paboweb op basis van een persbericht van de HBO-raad.

Bij de opzet van hun programma hebben deze beide opleidingen wel nadrukkelijk geprobeerd het rekenonderwijs daarin goed te positioneren en van goede kwaliteit te laten zijn.

Tabel 3.1a: Maatregelen voor een kwaliteitsverbetering van het rekenonderwijs

	Verbetermaatregelen
ROC 1	Meer tijd en begeleiding.
ROC 3	Overleg met pabo's. Van hen advies over aanpak en methodes voor betere aansluiting. Daardoor completer aanbod en betere aansluiting bij vraag van de leerlingen.
ROC 4	Nog niet van toepassing.
ROC 6 nw	Niet van toepassing want net gestart. Wel heel bewust bezig met dit goed in de opleiding terug te laten komen. Punt is dat je in een competentiegerichte opleiding niet drie jaar lang vaardigheidstrainingen aan kunt bieden. Is in tegenspraak met het principe.
ROC 6 oud	Nieuw boek meer gericht op sommen die kinderen in het basisonderwijs krijgen en op moderne rekenstrategieën en lesmethodes. Meer eigen verantwoordelijkheid voor leerlingen. Onderwijs efficiënter door gebruik digitaal schoolbord. Invoering bijspijkercursus die beter aansluit bij individuele behoeften van leerlingen.
ROC 9	In samenwerking met pabo's doorlopende leerlijn rekenen gemaakt waarbij wordt toegewerkt naar beginniveau pabo. Leerlingen worden individueel gevolgd en getoetst.

Streefniveau

Alle vijf de opleidingen hebben de ambitie om hun leerlingen ten minste op het niveau van groep 8 van het basisonderwijs te laten rekenen (zie tabel 3.1b). Indien het maximum aantal uren rekenonderwijs daarvoor onvoldoende dreigt te zijn, bieden sommige opleidingen de mogelijkheid tot extra ondersteuning buiten het onderwijsprogramma. Dergelijke ondersteuning wordt meestal geboden door een speciaal bureau dat ROC-breed functioneert. Op sommige opleidingen kunnen leerlingen zich op vrijwillige basis verder in de stof verdiepen.

Tabel 3.1b: Rekenen: streefniveau, eisen en klokuren

	Streefniveau	**Voldoende vereist**	**Klokuren**
ROC 1	Groep 8	Ja	75
ROC 3	Eindniveau groep 8	Nee	100
ROC 4	80% Cito Eindtoets BO	Nog onduidelijk	127*
ROC 6 nw	Eindniveau groep 8	Ja	54
ROC 6 oud	Eindniveau groep 8	Ja	24**
ROC 9	Beginniveau pabo	Nee	108***

* Bij deze opleiding is een aantal uren beschikbaar voor Nederlands en rekenen/wiskunde gezamenlijk. Een leerling die goed is in Nederlands kan al deze uren aan rekenen/wiskunde besteden. Dit is het aantal uren dat in het eerste en tweede jaar wordt aangeboden. Ten tijde van dit onderzoek was nog onduidelijk hoe dat voor het derde jaar zou worden ingevuld.
** Dit is alleen het aantal uren na de opleiding SPW 3. Dit is exclusief de vier uren individuele studiebegeleiding die bijvoorbeeld aan rekenen kunnen worden besteed. Sinds vorig jaar is in de opleiding SPW 3 ook twaalf klokuren rekenonderwijs opgenomen.
*** Dit is het aantal uren dat beschikbaar is voor de vierjarige opleiding.

Eisen

Hoewel alle opleidingen beogen het rekenniveau van hun leerlingen op het eindniveau van groep 8 te krijgen, wordt dat niveau niet overal van de leerlingen geëist. In twee van de vijf opleidingen OA wordt van leerlingen een voldoende voor rekenen geëist. De leerlingen van deze opleidingen kunnen geen diploma ontvangen zolang zij niet aan deze eis voldoen.
Volgens de landelijke kwalificatie-eisen is een voldoende niet verplicht. De opleidingen die geen voldoende eisen, wijzen daar dan ook op.

Uren rekenonderwijs

De opleidingen verschillen sterk van elkaar in het aantal uren rekenonderwijs dat zij in totaal gedurende de opleiding aanbieden (zie derde kolom tabel 3.1b). Zo wordt op ROC 9 in totaal 108 klokuren[22] rekenonderwijs aangeboden en op ROC 1 bijna 75 uur.

Niet alle leerlingen ontvangen het totale aantal aangeboden uren rekenonderwijs. Voor alle opleidingen geldt dat het rekenonderwijs ten dele verplicht is. Op het moment dat een leerling door een toets heeft aangetoond de stof te beheersen, is deze niet langer verplicht om het rekenonderwijs te volgen. Zo zijn de 108 uren die bij ROC 9 vermeld staan, gebaseerd op de vierjarige opleiding, terwijl een deel van de leerlingen de opleiding in drie jaar af zal ronden.

Toetsen

In alle OA-opleidingen worden de leerlingen meerdere malen getoetst (zie tabel 3.3). Op drie van de vijf opleidingen maken leerlingen in het begin van de opleiding een toets om het niveau vast te stellen. Op een enkele opleiding dient deze toets voor de leerlingen zelf, om vast te stellen waaraan zij nog moeten werken. ROC 3 is op zoek naar diagnostische toetsen. Over de mbo-brede toets die het Cito aanbiedt, is deze opleiding niet tevreden omdat deze toets onvoldoende aansluit bij de opleiding OA.
Er worden verschillende toetsen gebruikt. Een aantal opleidingen gebruikt de Citotoets, sommige opleidingen ontwikkelen de toetsen zelf, bij anderen worden toetsen in een samenwerkingsverband van opleidingen OA en pabo's ontwikkeld.

In drie van de vijf opleidingen haalt het overgrote deel van de leerlingen een voldoende voor de toetsen. Een van de opleidingen (ROC 9) geeft echter aan dat leerlingen noch aan het begin het gewenste niveau (basisonderwijs groep 6) noch aan het eind het gewenste niveau hebben. Dit betreft een opleiding in een van de vier grote steden met veel allochtone leerlingen (zie hoofdstuk 2). Uit onderzoek naar prestaties van leerlingen op de pabo bleek dat juist allochtone leerlingen uit grote steden vaker uitvielen (Van Bergen en Krooneman, 2006). Daarnaast heeft deze OA-opleiding veel meer leerlingen met een vmbo-k-achtergrond dan de andere opleidingen OA (zie hoofdstuk 2). Juist leerlingen met een kadergerichte vmbo-opleiding hebben vaak problemen in de opleiding, zo kwam uit vrijwel alle gesprekken die voor dit onderzoek zijn gevoerd, naar voren.

22 De duur van een lesuur verschilt sterk per opleiding. Om een vergelijking tussen het aanbod van de opleidingen mogelijk te maken is dat omgerekend naar klokuren. Een klokuur is zestig minuten.

Tabel 3.1c: Toetsing rekenen

	Wanneer wordt getoetst	Wat voor toets	Resultaten
ROC 1	Begin opleiding proeftoets Eind iedere periode.	Deels zelf ontwikkeld en Cito Eindtoets Basisonderwijs.	Na periode 1 heeft 40% toets afgerond, na periode 2 30%, na periode 3 20%. In totaal haalt tussen 0 en 5% niet het vereiste resultaat.
ROC 3	Eind ieder blok.	Zelf ontwikkelde toetsen afgeleid van de methoden.	Resultaten over het algemeen voldoende maar grote verschillen tussen de betere en de zwakkere rekenaars.
ROC 4	Eind iedere periode.	Cito Eindtoets Basisonderwijs Toetsen behorend bij de methode Rekenwijzer.	Nog niet van toepassing.
ROC 6 nw	Diagnostische toets begin eerste jaar. Eind ieder blok een ontwikkelingsgerichte toets. In het derde jaar de summatieve toets met 2 herkansingen.	Toetsen behorend bij gehanteerde methode.	Nog niet van toepassing.
ROC 6 oud	In eerste les oefentoets Na blok 3 eindtoets, daarna nog 2 mogelijkheden.	Door pabo ontwikkelde toets.	Gemiddelde score op oefentoets 37%. Na tweede kans 72%. Een enkeling haalt het niet. Een derde haalt de pabonorm van 80%.
ROC 9	Aan het begin van de opleiding. Eind van elke module. Halverwege de opleiding. Eind van de opleiding het vereiste resultaat.	Begin DLE-test. Modules met leerstof-afhankelijke test. Mbo-/hbo-test of anders. Eind de Stedelijke mbo-/hbo-test.	Veel leerlingen halen noch aan het begin noch aan het eind het gewenste niveau.

Verschillende opleidingen hebben een norm gesteld voor leerlingen die willen doorstromen naar de pabo. Zij moeten tachtig procent scoren op onder meer de rekentoets. Als leerlingen de norm niet halen, krijgen zij het advies om niet naar de pabo door te stromen. Pabo's kunnen leerlingen die niet aan de norm voldoen, echter niet weigeren.
Tot voor kort hadden leerlingen die vanuit de opleiding OA doorstroomden naar de pabo in het kader van de verwantschapsregeling recht op een verkort traject van drie jaar. Met het afschaffen van de verwantschapsregeling is dit recht verdwenen en kunnen leerlingen die doorstromen naar de pabo, zelden aanspraak maken op een verkorting door vrijstellingen, zo bleek uit de interviews. De ambitie van studenten om te voldoen aan de gestelde pabonorm wordt daarmee niet bevorderd.

Onderdelen en methoden

Op de verschillende opleidingen komen min of meer dezelfde onderdelen aan bod. Er worden, vaak ook binnen een opleiding, verschillende methoden gebruikt. Een aantal methoden die ook op de pabo worden gebruikt als Rekenwijzer en Basisvaardigheden rekenen zijn daarbij meerdere malen genoemd (zie tabel 3.1d). Verschillende opleidingen zien het gebruik van dezelfde methode als op de pabo als een manier om goed op de pabo aan te sluiten.

Tabel 3.1d: Rekenen: onderdelen en methode

	Onderdelen	Methode
ROC 1	Optellen, aftrekken, vermenigvuldigen, delen, breuken, procenten, maatrijen	'Aanpak'. Oude methode geeft onderwerpen zeer kort samengevat weer. Voor zwakke rekenaars heel praktisch omdat slechts één rekenstrategie wordt aangeboden
ROC 3	Percentages, breuken, metriek stelsel, cijferen niveau bo groep 6, 7 en 8	'De wereld in getallen', 'Ajodact'. Extra stof uit methoden die op pabo worden gebruikt zoals 'Keerpunt' en 'Rekenwijzer'
ROC 4	Alles wat in Citotoets en in methode Rekenwijzer centraal staat	'Rekenwijzer' sluit goed aan bij pabo. Ook materiaal uit andere methoden die bijvoorbeeld worden gebruikt op stagescholen van leerlingen
ROC 6 nw	Hoofdrekenen, schattend rekenen, breuken, kommagetallen, procenten, verhoudingen, metriek stelsel, meetkunde, redactiesommen, contextopgaven	'Basisvaardigheden rekenen' van Wolters Noordhoff. Wordt ook op pabo gebruikt
ROC 6 oud	Hoofdrekenen, schattend rekenen, breuken, kommagetallen, procenten, verhoudingen, metriek stelsel, meetkunde, redactie-sommen, contextopgaven	Thinkquest.nl: website op basis waarvan de opleiding zelf een reader heeft geschreven. 'Rekenvaardigheid op weg naar basale en professionele gecijferdheid' (wordt ook op pabo gebruikt)
ROC 9	Onderdelen mbo-/hbo-toets en de elf domeinen zoals omschreven in Basisvaardigheden rekenen	'Aanpak'. Reken Vaardig (Wolters Noordhoff) Basisvaardigheden (Wolters Noordhoff) (wordt ook op pabo gebruikt)

Ervaring leerlingen

Alle opleidingen hebben de ervaring dat er bij aanvang grote verschillen zijn tussen de rekenvaardigheden van leerlingen. Veel leerlingen zijn aanvankelijk onzeker over hun eigen vaardigheden op dit terrein. Desalniettemin zien zij de noodzaak van het vak in en zijn zij over het algemeen gemotiveerd. De lessen worden dan ook goed bezocht. Op het moment dat leerlingen in de bovenbouw stage moeten lopen, merken zij vaak dat hun rekenvaardigheden nog niet op peil zijn.

Tekortkomingen

Niet alle opleidingen zien (nog of al) tekortkomingen in hun rekenonderwijs. Slechts een van de vijf opleidingen (ROC 3) noemt een inhoudelijke tekortkoming van de eigen opleiding. Deze opleiding is van mening dat zij nog te weinig vanuit de diagnostiek werkt en heeft bovendien nog onvoldoende duidelijkheid over de invulling van het 8-plustraject. Een docent van een andere opleiding ziet met name in de intakeprocedure mogelijkheden om het rekenniveau van de leerlingen te verbeteren. Deze zou moeten voorkomen dat leerlingen met een te grote rekenachterstand worden toegelaten. Ook in verschillende gesprekken bij andere onderwijsinstellingen is de te grote achterstand van een deel van de instromende leerlingen op rekengebied als probleem genoemd.
In vrijwel alle gesprekken is het ontbreken van een landelijke normering voor rekenen in de opleiding OA als tekortkoming genoemd.

Reactie experts

De bevinding dat er grote verschillen zijn in het rekenonderwijs tussen de opleidingen OA wordt herkend door de mevrouw Pelgrum, manager Zorg en Welzijn van het Consortium MBO. Ook herkent zij de behoefte aan meer duidelijkheid over het gewenste eindniveau op met name rekengebied.
Mevrouw Vroom van Calibris (voorheen OVDB) liet weten dat in de toelichting in het OA kwalificatiedossier 2008/2009 waarschijnlijk een passage zal worden opgenomen over het gewenste rekenniveau.

3.2 Resultaten

De leerlingen van de opleiding onderwijsassistent scoren hoger op de rekenonderdelen van de Citotoets dan leerlingen uit het basisonderwijs (zie tabel 3.2a). De eerstejaars scoren ongeveer even hoog als de leerlingen uit het basisonderwijs. Aangezien het grootste deel van de eerstejaars uit het vmbo afkomstig is, wekt het geringe verschil tussen de eerstejaars en de basisschoolleerlingen de suggestie dat leerlingen op het vmbo nauwelijks tot geen progressie op rekengebied hebben gemaakt. De meeste basisschoolleerlingen die doorstromen naar het vmbo, zullen echter onder het gemiddelde van de leerlingen uit het basisonderwijs hebben gescoord. Vanuit dat gegeven zouden de doorgestroomde vmbo-leerlingen wel degelijk iets moeten hebben geleerd op rekengebied aangezien zij nu even hoog scoren als de gemiddelde basisschoolleerling. Dat de leerlingen in de opleiding OA het een en ander op rekengebied hebben geleerd is evident aangezien de laatstejaars beduidend hoger op de rekentoets scoren dan de eerstejaars. Dit patroon is zowel bij de rekentoets in haar geheel als op de verschillende onderdelen zichtbaar.

Leerlingen hebben het meeste moeite met het rekenonderdeel ‘verhoudingen, breuken en procenten’ (zie tabel 3.2a).[23] Dat geldt zowel voor de eerstejaars als voor de leerlingen in het laatste jaar van de opleiding. Bijna achttien procent van het totale aantal leerlingen scoort op dit onderdeel een onvoldoende (lager dan 5,5). Bij de eerstejaars betreft dat 22 procent, en bij de leerlingen in het laatste jaar van de opleiding dertien procent.

Tabel 3.2a: Gemiddelde score op de rekentoets en haar verschillende onderdelen, uitgedrukt in een rapportcijfer

	Alle leerlingen OA	Eerstejaars	Laatstejaars	Leerlingen basisonderwijs
Getallen en bewerkingen	7,3	6,9	7,8	6,9
Verhoudingen, breuken en procenten	6,9	6,5	7,3	6,7
Meten, meetkunde, tijd en geld	7,4	6,9	7,9	6,8
Totale rekentoets	7,2	6,7	7,7	6,8

23 Omdat het aantal opdrachten per toetsonderdeel varieert, is voor de vergelijking het gemiddeld aantal goede antwoorden per toetsonderdeel omgerekend in een rapportcijfer. Daarvoor is het aantal goede antwoorden gedeeld door het aantal opgaven en vermenigvuldigd met tien.

De Eindtoets Basisonderwijs die is gemaakt door de leerlingen van tien opleidingen onderwijsassistent, omvat zestig rekenopdrachten. Ruim 36 procent van de eerstejaars en ruim 61 procent van de laatstejaars heeft ten minste driekwart van de opgaven goed beantwoord (zie figuur 3.2). Ruim twaalf procent van de eerstejaars en ruim zes procent van de derdejaars heeft echter minder dan de helft van de rekenopgaven goed.

Figuur 3.2: Percentage goede rekenopgaven eerste- en laatstejaars

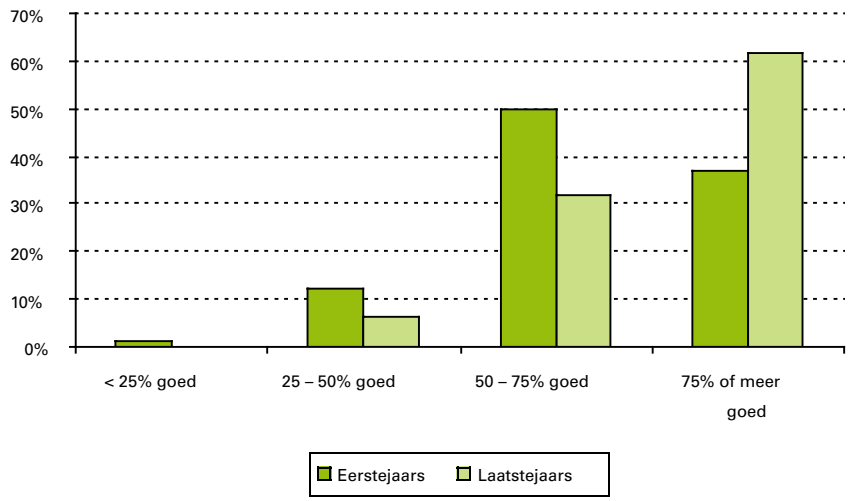

Op grond van de resultaten van de laatstejaars valt niet te verwachten dat, zoals vorig jaar het geval was, vier op de tien leerlingen die doorstromen naar de pabo, de rekentoets niet zou halen. Bijna de helft van de laatstejaars leerlingen heeft ten minste tachtig procent van de rekenopgaven goed gemaakt. Aangezien de leerlingen de Citotoets in het begin van het schooljaar hebben gemaakt, valt te verwachten dat in de loop van het jaar een groter percentage de (informele) doorstroomnorm van tachtig procent zal halen. Als de leerlingen in dit onderzoek representatief zijn voor alle OA-leerlingen wordt volgend jaar wellicht een verbetering zichtbaar in de resultaten van doorgestroomde OA-leerlingen op de paborekentoets.

Niveauverschillen

Uit figuur 3.1 blijkt dat een klein deel van de leerlingen zeer slecht scoort. Er zijn ook leerlingen die heel goed scoren. Er zijn met andere woorden grote niveauverschillen tussen de leerlingen. Dat beeld zien we terug in alle OA-opleidingen. Ook in de gesprekken bij de vijf OA-opleidingen werd het grote verschil tussen de niveaus van de leerlingen naar voren gebracht. De niveauverschillen blijken samen te hangen met populatiekenmerken. Allochtone leerlingen scoren gemiddeld een 6,1 op de rekenonderdelen. Dat is beduidend lager dan de 7,3 die de autochtone leerlingen scoren. Daarbij moet worden aangetekend dat de niveauverschillen tussen de allochtone leerlingen onderling nog groter zijn dan de niveauverschillen tussen de autochtone leerlingen. Jongens hebben de rekenonderdelen beduidend beter gemaakt dan meisjes. Jongens scoren gemiddeld een 7,8, meisjes een 7,1.

Onder de laatstejaars blijken leerlingen die eerst een SPW 3-opleiding hebben gedaan, beduidend minder goed te scoren op rekenen dan de leerlingen die vanaf hun eerste jaar in de opleiding OA zitten. De SPW'ers scoren gemiddeld een 7,0, de niet-SPW'ers een 7,9.

De niveauverschillen tussen de opleidingen zijn gering. Gemiddeld hebben de laatstejaars OA-leerlingen van de onderzochte instellingen 46 van de 60 rekenopdrachten goed gemaakt (zie tabel 3.2b). De resultaten van de meeste opleidingen wijken nauwelijks van het gemiddelde af.

Bij drie van de tien instellingen wijkt de score van de laatstejaars wel beduidend af van het gemiddelde. De laatstejaars van de opleiding OA van ROC 1 scoren beduidend hoger: zij hebben gemiddeld 51 opdrachten goed. De laatstejaars leerlingen van de opleiding OA van ROC 7 en ROC 9 hebben de rekenonderdelen van de Citotoets beduidend slechter gemaakt dan de laatstejaars leerlingen van de meeste andere opleidingen. Zij hebben respectievelijk gemiddeld 39,9 en 39,0 rekenopdrachten goed gemaakt.

Tabel 3.2b: Gemiddeld aantal goed gemaakte opdrachten rekenen (totaal aantal opdrachten = 60) uitgesplitst naar eerste- en laatstejaars leerlingen*

	Totaal leerlingen	Eerstejaars	Laatstejaars	Verschil
ROC 3	40,70	36,29	47,31	11,02
ROC 1	47,08	42,44	51,05	8,61
ROC 10	45,89	41,73	48,73	7,00
ROC 5	43,25	39,73	45,76	6,03
ROC 8	44,37	41,78	46,70	4,92
ROC 2	45,90	43,89	47,80	3,91
ROC 6	44,26	42,71	46,14	3,43
ROC 4	40,94	39,53	42,21	2,68
ROC 9	39,39	38,89	39,94	1,05
ROC 7	38,68	38,60	39,00	0,4
Totaal	43,13	40,35	46,10	5,75

* Bij de vetgedrukte ROC's is informatie verzameld over het onderwijsaanbod.

Kwaliteitsverschillen

Kwaliteit van het onderwijs kan worden gedefinieerd als toegevoegde waarde van het onderwijs. De verschillen tussen de gemiddelde scores van de eerste en de laatstejaarsleerlingen van de OA-opleidingen vormen een indicatie voor de toegevoegde waarde van de opleidingen. Daarbij veronderstellen we dat de laatstejaars in hun eerste jaar op de opleiding OA ongeveer hetzelfde rekenniveau hadden als de huidige eerstejaars. In hoeverre die veronderstelling overeenkomt met de werkelijkheid valt niet te zeggen. Of de leerlingen op de ene OA-opleiding echt meer hebben geleerd op rekengebied dan de leerlingen van een andere OA-opleiding zal pas kunnen worden vastgesteld wanneer de huidige eerstejaars over twee jaar opnieuw deze Citotoets zullen maken.

Gemiddeld scoren de laatstejaars 5,75 opdrachten meer goed dan de eerstejaars (zie laatste kolom van tabel 3.2b). Bij twee van de tien ROC's is het verschil tussen de eerste- en laatstejaars beduidend groter.

De laatstejaars leerlingen van ROC 3 hebben maar liefst elf opdrachten meer goed dan de eerstejaars. De laatstejaars van ROC 1 scoren ruim 8,5 opdracht meer goed van de eerstejaars van dezelfde instelling. De kwaliteit van het rekenonderwijs van deze OA-opleidingen is daarmee mogelijk bovengemiddeld. Bij twee van de tien ROC's is er nauwelijks verschil tussen de resultaten die de eerstejaars en de laatstejaars hebben behaald. Het gaat om ROC 9 en ROC 7.
Dit zou kunnen betekenen dat de kwaliteit van het rekenonderwijs van deze instellingen onder het gemiddelde is. Om hierop meer zicht te krijgen hebben we gekeken of de betreffende vier opleidingen verschillen van de andere opleidingen voor wat betreft hun leerlingpopulatie of de inrichting van het rekenonderwijs.

Verklaringen

ROC 1 heeft de hoogst scorende laatstejaars op de rekentoets en het op een na grootste verschil tussen de toetsresultaten van de eerste- en de laatstejaars. Dat is opmerkelijk gezien het feit dat deze OA-opleiding van de vijf onderzochte OA-opleidingen het op een na laagste aantal uren rekenonderwijs biedt. De vereiste voldoende voor rekenen om het diploma van de opleiding te kunnen behalen spoort leerlingen wellicht aan om zich extra in te spannen voor dit vak. Als dat zo zou zijn, zouden de resultaten van ROC 6 die ook van leerlingen een voldoende eist, beter moeten zijn. In andere kenmerken van het rekenonderwijs zien we geen aanknopingspunten voor een verklaring van de goede resultaten.
Er is echter ook een aantal populatiekenmerken die mogelijk een verklaring vormen voor de goede resultaten van ROC 1: in tegenstelling tot de meeste andere opleidingen zijn onder de laatstejaars van deze opleiding geen leerlingen die eerst een SPW 3-opleiding hebben gedaan. Bovendien zijn er geen allochtone leerlingen onder de laatstejaars van ROC 1. Daarnaast zijn er veel jongens onder de laatstejaars van deze ROC.

ROC 3 heeft het grootste verschil tussen de resultaten van de eerstejaars en de laatstejaars leerlingen. Dat verschil wordt niet zozeer bepaald door een hoge score van de laatstejaars, al scoren zij wel iets boven het gemiddelde, maar vooral door de lage score van de eerstejaars. De eerstejaars van deze opleiding hebben op de rekenonderdelen de laagste score van alle eerstejaars behaald. Het punt waarop deze opleiding zich nadrukkelijk van de vijf andere OA-opleidingen onderscheidt, is een breed eerste jaar voor de diverse opleidingen in de sector Welzijn waarvan ook de opleiding OA deel uitmaakt. Aan leerlingen die willen instromen in de opleiding OA, wordt een aantal niveaueisen gesteld. Leerlingen die niet aan die eisen voldoen, stromen dus niet door in het tweede jaar van de opleiding.

Bij zowel ROC 7 als ROC 9 zijn de verschillen tussen de resultaten van de eerstejaars en de laatstejaars erg klein. Dit zou betekenen dat wanneer de huidige laatstejaars op hetzelfde rekenniveau zijn begonnen als de huidige eerstejaars, zij erg weinig hebben geleerd op rekengebied. De resultaten van zowel de eerstejaars als de laatstejaars leerlingen van deze twee instellingen blijven achter bij het gemiddelde van het totaal aantal eerste- en laatstejaars. Het verschil van de laatstejaars van ROC 7 en ROC 9 met de laatstejaars van de andere ROC's is veel groter dan het verschil tussen de eerstejaars van deze en de andere ROC's. De niveauverschillen in vergelijking met andere opleidingen zijn met andere woorden gedurende de opleiding groter geworden. ROC 7 en 9 onderscheiden zich van de andere ROC's in de kenmerken van hun leerlingpopulatie.

De leerlingpopulatie van deze twee opleidingen bestaat voor een veel groter deel uit allochtone leerlingen dan de leerlingpopulaties van de overige opleidingen. Beide opleidingen zijn als enige van de tien gelegen in twee van de grootste steden van Nederland.

Van ROC 9 weten we bovendien dat deze een groter aantal leerlingen met een vmbo-k-achtergrond telt (zie hoofdstuk 2). Uit paragraaf 3.2 bleek dat ROC 9 van de opleidingen waar gesprekken zijn gevoerd over het onderwijsaanbod de opleiding is met het grootste aantal uren rekenonderwijs. Het is echter niet duidelijk in hoeverre het genoemde aantal uren ook al voor de laatstejaars leerlingen beschikbaar was aangezien zij in de 'oude' OA-opleiding zitten. Het beschreven onderwijsaanbod heeft betrekking op de 'nieuwe' competentiegerichte OA-opleiding.

3.3 Conclusies

Alle OA-opleidingen hebben in de afgelopen jaren geprobeerd om meer aandacht te besteden aan hun rekenonderwijs. Dat lijkt zijn vruchten af te werpen. Een groot deel van de laatstejaars leerlingen van de tien ROC's die aan het onderzoek hebben meegewerkt, zit namelijk bij aanvang van hun laatste leerjaar al vrijwel op het gewenste niveau voor doorstroom naar de pabo.

De opleidingen OA hebben hun streven naar een eindniveau van de leerlingen op ten minste eindniveau groep 8 van het basisonderwijs met elkaar gemeen. Zij verschillen echter sterk van elkaar in het aantal uren dat zij daarvoor beschikbaar stellen, in de eisen die zij stellen, in de mate waarin zij samenwerken met pabo's en in de methodes die zij gebruiken. Dat kan erop wijzen dat er een verschil in kwaliteit tussen de opleidingen bestaat.

Hoewel er grote diversiteit is in het onderwijsaanbod van opleidingen OA op rekengebied ligt het gemiddelde resultaat van de laatstejaars leerlingen van de meeste opleidingen redelijk dicht bij elkaar. Als onderwijskwaliteit wordt opgevat als toegevoegde waarde van het onderwijs lijken er wel degelijk verschillen tussen de opleidingen te bestaan. Bij twee van de tien opleidingen is het verschil tussen de eerste- en de laatstejaars beduidend groter dan gemiddeld. Dat zou erop kunnen wijzen dat het rekenonderwijs van deze opleidingen van hogere kwaliteit is. Wanneer we het aanbod van deze opleidingen vergelijken met dat van de andere opleidingen zien we daarvoor geen aanknopingspunten. Het is namelijk waarschijnlijker dat de verschillen zijn terug te voeren op kenmerken van de leerlingpopulatie van deze opleidingen en de selecties die in de opleiding plaatsvinden.
Op twee van de tien opleidingen is er nauwelijks verschil tussen de resultaten van de eerstejaars en de laatstejaars. Dit zou betekenen dat het rekenonderwijs van deze opleidingen nauwelijks toegevoegde waarde heeft. Wat er eventueel mankeert aan het onderwijs van deze instellingen kunnen we niet vaststellen. De betreffende opleidingen wijken qua leerlingpopulatie op een aantal punten nadrukkelijk af van de andere opleidingen. Het gaat om opleidingen uit de grote stad met een relatief groot aantal allochtone leerlingen. Of daadwerkelijk sprake is van kwaliteitsverschillen in het onderwijs van de verschillende opleidingen OA, zal pas kunnen blijken wanneer de huidige eerstejaars over twee jaar opnieuw de Citotoets zouden maken.

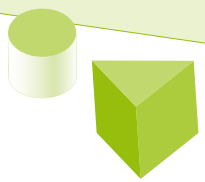

4 Nederlands - aanbod en resultaten

Op de onderdelen Nederlands van de Citotoets wordt zowel door de eerste- als door de laatstejaars leerlingen OA goed gescoord. De laatstejaars scoren gemiddeld 88 procent van de opgaven goed. De vijf opleidingen OA waar voor dit onderzoek gesprekken zijn gevoerd, streven ernaar het Nederlands van hun leerlingen op het eindniveau groep 8 van het basisonderwijs te krijgen. Dit lijkt te lukken getuige de goede resultaten die de leerlingen van deze en vijf andere ROC's op de Citotoets hebben gehaald. De opleidingen OA verschillen sterk van elkaar in het onderwijs Nederlands dat zij bieden. Dat geldt zowel voor de eisen die zij stellen, als voor de methoden die zij gebruiken maar vooral ook voor het aantal uren dat zij beschikbaar stellen. De leerlingen van een van de opleidingen met het op een na minste uren onderwijs Nederlands scoren beduidend onder het gemiddelde. Deze opleiding heeft evenals de andere laagscorende opleiding een groot aantal allochtone leerlingen en leerlingen met een vmbo-k-achtergrond.

4.1 Aanbod

Op alle opleidingen OA wordt Nederlands aangeboden. De meeste opleidingen hebben in de afgelopen jaren maatregelen genomen om de kwaliteit van het onderwijs Nederlands te verbeteren (zie tabel 4.1a). Die verbetering is meestal gezocht in de hoeveelheid tijd die voor het vak beschikbaar is, hetzij door meer uren voor het vak zelf, hetzij door ook binnen andere onderdelen van de opleiding nadrukkelijk aandacht te besteden aan Nederlands.

Tabel 4.1a: Maatregelen voor een kwaliteitsverbetering van het onderwijs Nederlands

	Verbetermaatregelen
ROC 1	Meer tijd en begeleiding sinds vorig jaar.
ROC 3	Geen: sinds 2002 is het niveau afgestemd op de pabo's en wordt het wanneer nodig in overleg met de pabo's aangepast.
ROC 4	Nog niet van toepassing.
ROC 6 nw	Nog niet van toepassing.
ROC 6 oud	Sinds vorig jaar: minimaal een verdubbeling van het aantal uren.
ROC 9	In het nieuwe onderwijsmodel niet alleen bij het vak Nederlands aandacht voor Nederlands maar ook bij projecten, trainingen, cursussen en de beroepspraktijkvorming.

Streefniveau

De vijf opleidingen hebben de ambitie om het taalniveau van hun leerlingen op ten minste dat van groep 8 van het basisonderwijs te brengen (zie tabel 4.1b). Indien leerlingen grote problemen hebben met taal, bijvoorbeeld als gevolg van dyslexie, bestaat de mogelijkheid tot extra ondersteuning door een daarin gespecialiseerde afdeling binnen de onderwijsinstelling. Leerlingen met Nederlands als tweede taal kunnen voor extra ondersteuning eventueel ook bij de betreffende afdeling terecht. Geen van de OA-opleidingen heeft in het programma een apart aanbod op taalgebied voor anderstalige leerlingen.

Eisen

Twee van de vijf opleidingen eisen dat hun leerlingen een voldoende halen voor Nederlands om het diploma van de opleiding te kunnen halen (zie tabel 4.1b). Volgens de huidige kwalificatie-eisen is dat niet verplicht. De opleidingen die geen voldoende eisen, wijzen hier op.

Uren taalonderwijs

De OA-opleidingen van ROC 1 en ROC 9 hebben in het onderwijs evenveel tijd voor Nederlands als voor rekenen ingeruimd. Op papier geldt dat ook voor de OA-opleiding van ROC 4. Aan deze opleiding is het echter aan de leerling hoeveel van de beschikbare 127 uur deze wil besteden aan Nederlands of rekenen. Op de opleidingen OA van ROC 3 en ROC 6 is Nederlands beduidend meer uren geprogrammeerd dan rekenen. Op ROC 6 zijn voor Nederlands bijna drie keer zoveel uren als voor rekenen ingepland.
Voor alle opleidingen gaat het om het maximum aantal uren dat leerlingen onderwijs Nederlands kunnen krijgen. Niet al deze uren zijn verplicht.

Tabel 4.1b: Nederlands: streefniveau, eisen en klokuren

	Streefniveau	Voldoende vereist	Klokuren
ROC 1	Eindniveau groep 8	Ja	75
ROC 3	Niveau 8+ zoals op de pabo	Nee	167
ROC 4	80% Cito Eindtoets BO	Nog onduidelijk	127*
ROC 6 nw	Eindniveau groep 8	Ja	195**
ROC 6 oud	Eindniveau groep 8	Ja	36***
ROC 9	Eindniveau C1/B2	Nee	108**

* Bij deze opleiding is een aantal uren beschikbaar voor Nederlands en rekenen/wiskunde gezamenlijk. Een leerling die goed is in Nederlands kan al deze uren aan rekenen/wiskunde besteden. Dit is het aantal uren dat in het eerste en tweede jaar wordt aangeboden. Ten tijde van dit onderzoek was nog onduidelijk hoe dat voor het derde jaar zou worden ingevuld.
** Dit is het aantal uren dat beschikbaar is voor de vierjarige opleiding.
*** Dit is alleen het aantal uren na de opleiding SPW 3. Dat is exclusief de vier uren individuele studiebegeleiding die bijvoorbeeld aan Nederlands kunnen worden besteed.

Toetsen

Op alle OA-opleidingen wordt het Nederlands gedurende de opleiding meerdere malen getoetst. De nieuwe OA-opleidingen van ROC 6 toetst het Nederlands al bij de intakeprocedure van de opleiding. Indien het niveau Nederlands van de belangstellende leerling onder de maat is, krijgt deze het dringende advies niet aan de opleiding te beginnen.
Verschillende opleidingen toetsen het Nederlands van de leerlingen in de aanvang van de opleiding. Op grond daarvan kunnen leerling en/of docent bepalen of en op welke punten eventueel extra aandacht vereist is.
Op geen van de opleidingen OA wordt de taalontwikkeling van de leerlingen enkel gevolgd door middel van toetsen; ook in verslagen die voor andere onderdelen van de opleiding moeten worden geschreven, wordt gelet op het Nederlands en wordt daar soms mede op beoordeeld. Bovendien moeten de leerlingen van diverse OA-opleidingen in hun portfolio hun ontwikkeling op dit gebied laten zien.

Tabel 4.1c: Toetsing Nederlands

	Wanneer wordt getoetst	Resultaten	Andere manieren waarop ontwikkeling wordt gevolgd
ROC 1	Begin opleiding diagnostische toets. Eind iedere periode.	Na periode 1 heeft 50% toets afgerond. Uiteindelijk slaagt 95 tot 100%.	Leerlingen die dit jaar met de opleiding zijn begonnen, moeten 'bewijzen' aan de hand van een werkplan dat ze hun ontwikkelingen op taalgebied bijhouden.
ROC 3	3 x in het eerste jaar. 2 x in het tweede jaar. 3 x in het derde jaar.	Niet alle leerlingen halen voldoendes.	In verslagen voor andere vakken wordt ook naar Nederlands gekeken. Spelling wordt dan ook in de beoordeling meegenomen. Zinsbouw wordt meegenomen maar niet beoordeeld.
ROC 4	?	?	De afspraak is dat Nederlands altijd een onderdeel van de beoordeling van verslagen vormt.
ROC 6 nw	Voorafgaand a/d opleiding intaketoets. Begin Blok 1 diagnostische toets. In derde jaar de eindtoets.	Tot nog toe een keer getoetst: resultaten zeer divers.	Via hun portfolio. Verslagen moeten zonder spelfouten worden opgeleverd.
ROC 6 oud	Eerst diagnostische toets Na blok 1 wordt 1 onderdeel getoetst, na blok 2 2 onderdelen na blok 4 3 onderdelen.	Alle leerlingen halen uiteindelijk de 60% norm.	Verslagen moeten zonder spelfouten worden opgeleverd. De ontwikkeling zit voor een groter deel al bij SPW 3.
ROC 9	Toets bij de intake. Daarna toetsing na voldoende oefening van bepaalde vaardigheden.	?	Er wordt gewerkt aan de invoering van een taalportfolio als onderdeel van het portfolio.

Onderdelen en methoden

Op de verschillende opleidingen komen min of meer dezelfde onderdelen aan bod (zie tabel 4.1d). Daarvoor worden echter verschillende methoden gebruikt. Een aantal opleidingen OA gebruikt meerdere methoden om hun leerlingen op de verschillende onderdelen te onderwijzen. Er wordt bij het onderwijs Nederlands zeer veel gebruikgemaakt van diverse digitale leermiddelen (niet opgenomen in de tabel).

Tabel 4.1d: Nederlands: methoden en leermiddelen

	Methode	Onderdelen
ROC 1	'Opmaat Communicatie' van Ferwerda en Silkens. Nedercom software. Verschillende websites. Leerlingen die het moeilijk hebben, wordt geadviseerd de cd-rom van de leerlijn Ontleden van Sietse Kuipers aan te schaffen.	Werkwoorden, spelling en interpunctie, grammatica, formuleren en stijl, taalbegrip (samenvatten en begrijpend/studerend lezen).
ROC 3	'Ajodact'.	Werkwoordspelling, spelling, grammatica, rede- en taalkundig.
ROC 4	'Nederlands op maat' van Wolters Noordhoff.	Grammatica, spelling, stijl en begrijpend lezen.
ROC 6 nw	Veel eigen materiaal en Nedercom.	Spelling werkwoorden, redekundig ontleden, taalkundig ontleden, spelling algemeen, interpunctie, schrijven en samenvatten.
ROC 6 oud	'Ontleed je taal goed' van B. Jager. Praktische cursus zinsontleding van Van de Toorn, 'Ajodact', Basisvaardigheden Wolters Noordhoff (voor pabostudenten) Nedercom.	Spelling werkwoorden, redekundig ontleden, taalkundig ontleden, spelling algemeen, interpunctie, schrijven en samenvatten.
ROC 9	'Vlekkeloos Nederlands, spelling, grammatica' en 'Vlekkeloos Nederlands Stijl 2' van Dick Pak.	Werkwoordspelling, spelling, taalkundig ontleden, redekundig ontleden, stijl.

Ervaring leerlingen

Op de vraag hoe leerlingen het vak Nederlands ervaren is door de verschillende opleidingen uiteenlopend gereageerd. Een van de opleidingen stelt dat de meeste leerlingen het vak als negatief ervaren. Zij vinden het vak saai en zien er het nut niet van in. Dat komt vooral voort uit het idee bij de meesten van hen dat zij later met kleuters zullen gaan werken. Volgens een van de andere OA-opleidingen ervaren de meeste leerlingen het vak juist als positief. Al vinden velen het moeilijk en zijn ze onzeker, ze zijn wel gemotiveerd en vinden de lessen leuk.
Bij verschillende OA-opleidingen werd verteld dat leerlingen hun eigen kennis op dit gebied pas als onvoldoende ervaren als zij stage gaan lopen in groep 7 of 8. De mate waarin leerlingen stagelopen in de groepen 7 of 8 verschilt overigens sterk per ROC.

Tevredenheid

Ongeveer de helft van de opleidingen is tevreden over het onderwijsaanbod en de resultaten op het gebied van Nederlands. De andere helft kan daar nog geen uitspraak over doen. Slechts een van de opleidingen is nog echt niet tevreden en denkt een groot deel van de leerlingen met het huidige aantal lesuren niet op het gewenste eindniveau te kunnen krijgen. Drie van de vijf opleidingen OA die in dit onderzoek zijn betrokken, bieden beduidend meer uren Nederlands dan deze opleiding. Een van de andere OA-opleidingen biedt echter beduidend minder lesuren Nederlands. In de volgende paragraaf blijkt of er aanwijzingen zijn voor een verband tussen het aantal lesuren Nederlands en de resultaten die de leerlingen behaalden op de onderdelen Nederlands van de Citotoets.

Tabel 4.1e: Tevredenheid en tekortkomingen die opleidingen in hun taalonderwijs zien

ROC 1	Tevreden over meer rekening met niveauverschillen en goede aansluiting van methode en leermiddelen bij het niveau. Het zou zeer wenselijk zijn als er landelijke normen komen.
ROC 3	Redelijk tevreden. Veel leerlingen halen daarna de taaltoets op de pabo. Onderdeel spellen kan nog verder worden ontwikkeld.
ROC 4	Is nog niet duidelijk.
ROC 6 nw	Is nog niet duidelijk.
ROC 6 oud	Zeker tevreden.
ROC 9	Nog niet tevreden. Voor een klein deel van de leerlingen voldoende resultaten maar een groot deel heeft veel meer lesuren nodig om het gewenste resultaat te bereiken.

4.2 Resultaten

De eerstejaars en de laatstejaars leerlingen van de opleidingen OA hebben het onderdeel Nederlands van de Citotoets beduidend beter gemaakt dan de leerlingen aan het einde van het basisonderwijs. Dit geldt voor alle onderdelen van de toets. Het spellen van werkwoorden is het minst goed gemaakte onderdeel. Ook dat geldt voor zowel de eerste- als laatstejaars leerlingen van de opleiding OA als voor de leerlingen aan het einde van het basisonderwijs.

Tabel 4.2a: Gemiddelde score op Nederlands en de verschillende onderdelen van het vak, uitgedrukt in een rapportcijfer

	Alle leerlingen OA	Eerstejaars	Laatstejaars	Leerlingen basisonderwijs
Schrijven van teksten	8,7	8,4	9,0	7,6
Spellen van werkwoorden	6,9	6,5	7,3	5,6
Spellen van niet-werkwoorden	9,0	8,8	9,2	7,7
Begrijpend lezen	8,6	8,2	9,0	7,4
Woordenschat	8,6	8,3	8,9	6,7
Totaal Nederlands	8,5	8,2	8,8	7,2

De Cito Eindtoets Basisonderwijs omvat honderd opdrachten Nederlands. De eerstejaars leerlingen hebben hiervan gemiddeld 81,7 opdrachten goed en de laatstejaars 88,2. Bijna tachtig procent van de eerstejaars en bijna 94 procent van de laatstejaars heeft tenminste driekwart van de opgaven goed beantwoord (zie figuur 4.2). Het aantal eerstejaars en laatstejaars leerlingen dat minder dan de helft van de opdrachten goed heeft, is zeer beperkt.

Figuur 4.2: Percentage goede opgaven Nederlands eerste- en laatstejaars

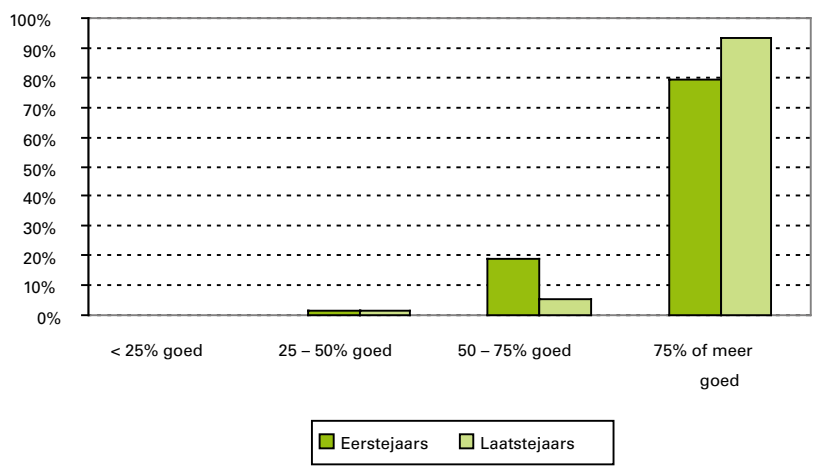

Niveauverschillen

De niveauverschillen op het gebied van Nederlands zijn minder groot dan bij rekenen. De resultaten op de onderdelen Nederlands blijken ook maar ten dele samen te hangen met populatiekenmerken. Allochtone leerlingen scoren gemiddeld een 7,3 op de onderdelen Nederlands.

De gemiddelde score van autochtone leerlingen ligt met een 8,6 beduidend hoger. Jongens scoren echter niet lager dan meisjes. De gemiddelde score van leerlingen die eerst een SPW 3-opleiding hebben gedaan wijkt evenmin significant af van de score van de laatstejaars die van meet af aan de opleiding OA hebben gevolgd.

Op vrijwel alle opleidingen, met uitzondering van ROC 5 (zie tabel 4.2b), hebben de laatstejaars meer opdrachten goed dan de eerstejaars. Dat impliceert dat op de meeste opleidingen leerlingen het een en ander hebben geleerd op het gebied van Nederlands.

Evenals bij rekenen ontstaat op grond van de Citoresultaten bij Nederlands het idee dat de ene opleiding OA beter van kwaliteit is dan de andere. Uit de laatste kolom van tabel 4.7 ontstaat het beeld dat er grote verschillen zijn tussen de opleidingen voor wat betreft de vooruitgang die leerlingen hebben geboekt. Deze verschillen zijn echter lastig te interpreteren aangezien er sprake lijkt van een zogenaamd plafondeffect: als heel hoog is gescoord door eerstejaars is er minder ruimte voor laatstejaars om die score te verbeteren. Om die reden is het van belang om vooral ook naar de behaalde resultaten van de laatstejaars te kijken. Het extreem grote verschil tussen de eerste- en laatstejaars leerlingen van ROC 3 hangt mogelijk samen met het grote aantal uren Nederlands dat wordt aangeboden. Het gaat om het op een na grootste aantal uren. De resultaten van de opleiding die het grootste aantal uren onderwijs Nederlands aanbiedt (ROC 6), zijn nog niet bekend aangezien deze opleiding pas dit jaar van start is gegaan.

De scores op de onderdelen Nederlands van de laatstejaars van de meeste OA-opleidingen wijken slechts beperkt af van het totale gemiddelde. Twee opleidingen vormen hierop echter een uitzondering. De laatstejaars opleidingen OA van ROC 9 en ROC 7 scoren ver onder het gemiddelde. Dat geldt ook voor de eerstejaars leerlingen van deze twee opleidingen. De opleidingen OA van ROC 7 en ROC 9 zijn de enige twee opleidingen in dit onderzoek die zich bevinden in een grote stad. Dit zijn dan ook opleidingen met een groot aantal allochtone leerlingen. Van de opleiding OA van ROC 9 weten we bovendien dat deze in vergelijking met de andere opleidingen waar gesprekken zijn gehouden, een opvallend groot aandeel leerlingen een vmbo-k-achtergrond heeft (zie hoofdstuk 2). Ondanks deze 'moeilijke' leerlingpopulatie is dit van de vijf OA-opleidingen waarvan het onderwijsaanbod is geïnventariseerd de opleiding met het op een na laagste aantal uren Nederlands. Dit ondanks het feit dat deze opleiding in principe vier en de overige OA-opleidingen in principe drie jaar duren. Het verschil tussen de resultaten van de eerste- en laatstejaars van deze leerlingen is echter bovengemiddeld. Dat wijst erop dat het taalonderwijs van deze instelling niet onderdoet voor die van andere OA-opleidingen.

Tabel 4.2b: Gemiddeld aantal goed gemaakte opdrachten Nederlands (totaal aantal opdrachten = 100) uitgesplitst naar ROC's

	Totaal leerlingen	Eerstejaars	Laatstejaars	Verschil
ROC 3	84,50	79,92	91,38	11,46
ROC 2	87,00	82,68	91,10	8,24
ROC 4	82,78	78,53	86,58	8,05
ROC 9	79,33	75,58	83,53	7,95
ROC 1	86,49	82,56	89,86	7,3
ROC 8	85,87	82,39	89,00	6,61
ROC 10	88,59	86,40	90,09	3,69
ROC 6	86,26	84,71	88,14	3,43
ROC 7	79,68	79,20	81,67	2,47
ROC 5	86,39	86,40	86,38	0,2
Totaal	84,79	81,65	88,23	6,58

4.3 Conclusies

Evenals bij rekenen is het onderwijsaanbod Nederlands van de opleidingen OA van de vijf ROC's, waar in het kader van dit onderzoek gesprekken zijn gevoerd, zeer divers. Er zijn met name grote verschillen tussen de opleidingen in het aantal uren Nederlands dat wordt aangeboden. De resultaten van de leerlingen op de onderdelen Nederlands van de Citotoets liggen over het algemeen echter heel dicht bij elkaar. Gemiddeld genomen is de score hoog. De eerstejaars hebben ruim 81 procent van de opdrachten goed. De laatstejaars leerlingen hebben ruim 88 procent van de opdrachten goed.

De hoge scores van zowel de eerste- als de laatstejaars leerlingen OA maken het moeilijk om een indicatie te krijgen van verschillen in kwaliteit tussen de opleidingen. Naarmate hoger is gescoord door de eerstejaars valt minder verbetering te behalen door de laatstejaars. Dit maakt het lastig de verschillen tussen de eerstejaars en de laatstejaars leerlingen van de verschillende opleidingen met elkaar te vergelijken.

De leerlingen OA van twee ROC's scoren beduidend onder het gemiddelde. Dit geldt zowel voor de eerste- als voor de laatstejaars. Het gaat om de enige twee OA-opleidingen in het onderzoek uit een grote stad. Beide opleidingen hebben een groot percentage allochtone leerlingen. Van een van de opleidingen is bovendien bekend dat zij een relatief groot aantal leerlingen met een vmbo-k-achtergrond heeft. Mogelijk is ook het onderwijs van deze opleiding debet aan het relatief slechte resultaat: het aantal uren Nederlands dat in deze opleiding wordt aangeboden, is vrij laag in vergelijking met de andere opleidingen in dit onderzoek. Het verschil tussen de score van de eerste- en de laatstejaars leerlingen van deze opleiding is echter net iets hoger dan gemiddeld. Dat zou juist weer wijzen op een gemiddelde kwaliteit van het onderwijsaanbod op het gebied van Nederlands. Belangrijkste conclusie is dan ook dat de resultaten voor Nederlands goed zijn.

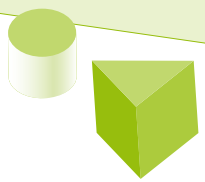

5 Conclusie

In opdracht van de Inspectie van het Onderwijs heeft Regioplan een onderzoek bij de opleidingen onderwijsassistent (OA) uitgevoerd. Daarin stonden de volgende vragen centraal:

1. Hoe presteren de opleidingen onderwijsassistent voor wat betreft de basisvaardigheden rekenen/wiskunde en Nederlands?
   - Wat is het niveau van deelnemers aan de opleidingen onderwijsassistent op de basisvaardigheden rekenen/wiskunde en Nederlands bij aanvang van de opleiding?
   - Wat is het niveau van deze deelnemers aan het eind van de opleiding?

2. Wat is de kwaliteit van het onderwijs bij de opleiding onderwijsassistent in de vakken rekenen/wiskunde en Nederlands?
   - Hoeveel tijd wordt aan de vakken besteed gedurende de opleiding en welke methode wordt gehanteerd?
   - Is er relatie tussen omvang en inhoud van het programma in deze vakken en het niveau(verschil) van de deelnemers?

Bij vijf ROC's zijn gegevens verzameld over het aanbod van deze vakken in de opleiding OA. Daarnaast hebben eerste- en laatstejaars leerlingen van deze en van nog vijf andere OA-opleidingen instellingen de Eindtoets Basisonderwijs van het Cito gemaakt.

Ad 1) Het niveau van de eerstejaars OA-leerlingen op Nederlands ligt beduidend hoger dan het niveau van de leerlingen aan het einde van het basisonderwijs. Wanneer de Citoscore wordt uitgedrukt in een rapportcijfer, scoren de eerstejaars ruim een punt hoger dan de leerlingen uit het basisonderwijs. De resultaten van eerstejaars op rekenen zijn minder goed. De score van de eerstejaars is ongeveer gelijk aan de score van de basisschoolleerlingen. De data suggereren dat de leerlingen op het vmbo op het gebied van Nederlands meer hebben geleerd dan op rekengebied.

Laatstejaars scoren op zowel reken- als taalgebied beduidend hoger dan de eerstejaars. Meer dan negentig procent van de laatstejaars heeft tenminste 75 procent van de opdrachten goed gemaakt. Bijna de helft van de laatstejaars voldoet op het gebied van rekenen aan de 'eis' van een 80 procent score op de Citotoets die veel opleidingen stellen voor doorstroom naar de pabo.

Er zijn met name op rekengebied grote niveauverschillen tussen leerlingen. Een klein deel van de leerlingen presteert zeer goed en een klein deel van de leerlingen presteert zeer slecht. Jongens scoren beduidend beter dan meisjes, autochtone leerlingen scoren beduidend beter dan allochtone leerlingen en de resultaten van laatstejaars, die van meet af aan de opleiding OA hebben gevolgd, zijn beter dan de leerlingen die eerst de opleiding SPW hebben gedaan.

Ad 2) Uit het onderzoek is een aantal aanwijzingen voor verschillen in kwaliteit tussen het onderwijsaanbod van de onderzochte opleidingen OA naar voren gekomen. Een eerste aanwijzing voor verschillen in onderwijskwaliteit vormde de diversiteit van het onderwijsaanbod.

Hoewel alle opleidingen ernaar streven hun leerlingen ten minste op het eindniveau van groep 8 van de basisschool te krijgen, is er, zowel op het gebied van Nederlands als rekenen/wiskunde, sprake van grote diversiteit van het onderwijsaanbod. Die diversiteit heeft in de eerste plaats betrekking op de methoden die worden gebruikt. Van de gebruikte methoden is geen enkele door meer dan twee opleidingen genoemd. Dat geldt voor zowel Nederlands als voor rekenen/wiskunde. Daarnaast bestaan er grote verschillen tussen de opleidingen in het aantal uren onderwijs dat in de vakken wordt aangeboden en de eisen die worden gesteld. Het aantal uren rekenonderwijs dat gedurende de hele opleiding wordt aangeboden, loopt bij de driejarige opleidingen uiteen van 54 tot meer dan honderd uur. De meeste opleidingen besteden meer uren aan Nederlands. Ook hier zijn grote verschillen tussen de opleidingen. Sommige opleidingen bieden meer dan het dubbele aantal uren Nederlands van andere opleidingen.
Een derde belangrijk verschil is dat twee van de vijf opleidingen van hun leerlingen een voldoende eisen voor Nederlands en rekenen. De landelijke kwalificatie-eisen stellen een dergelijke norm niet verplicht. De geïnterviewde docenten gaven te kennen dat zij behoefte hebben aan zo'n landelijke eis.

Een tweede aanwijzing voor kwaliteitsverschillen in met name het rekenonderwijs vormden verschillen tussen de resultaten van eerste- en laatstejaars van dezelfde opleiding, de toegevoegde waarde. Bij twee van de tien opleidingen zijn de verschillen tussen eerste- en laatstejaars beduidend groter, bij twee andere opleidingen zijn de verschillen tussen eerste en laatstejaars beduidend kleiner dan gemiddeld.

Doordat het onderwijs Nederlands en rekenen van de opleidingen zo divers is ingericht, werden geen aanwijzingen gevonden voor relaties tussen de inrichting van het onderwijs van de opleidingen en de resultaten die door hun eerste- en laatstejaars leerlingen zijn behaald. De verschillen tussen de resultaten die door de opleidingen zijn geboekt, hangen wel voor een groot deel samen met verschillen tussen de leerlingpopulaties van de opleidingen. De laagstscorende opleidingen zijn gelegen in grote steden en hebben een groter percentage allochtone leerlingen. De hoogstscorende opleidingen zijn gelegen in provinciesteden. Zij hebben weinig allochtone leerlingen. Wanneer het onderzoek over twee jaar zou worden herhaald onder degenen die dit jaar als eerstejaars de Citotoets hebben gemaakt, zal beter kunnen worden vastgesteld tot welke verschillen het onderwijsaanbod van de opleidingen heeft geleid.
Doordat er relatief weinig leerlingen van opleidingen OA in het westen van het land zijn getoetst, bestaat de kans dat op grond van ons onderzoek een te positief beeld ontstaat van het niveau Nederlands en rekenen. In het onderzoek wordt de toegevoegde waarde van het onderwijs in rekenen en Nederlands gemeten door eerste- en laatstejaars met elkaar te vergelijken. Dat is niet de meest nette en betrouwbare manier om de vooruitgang van leerlingen te meten. Het verdient dan ook aanbeveling het onderzoek over twee jaar te herhalen onder degenen die in dit onderzoek als eerstejaars de Citotoets hebben gemaakt.

In ons onderzoek is het beeld ontstaan dat de invoering van de toetsen rekenen en Nederlands op de pabo's een impuls heeft gegeven aan de aandacht voor deze vakken in de opleidingen OA. De huidige laatstejaars zijn vermoedelijk vóór deze impuls aan de OA-opleiding begonnen. We verwachten dan ook dat de huidige eerstejaars over twee jaar hoger zullen scoren dan de huidige laatstejaars.

Colofon

Auteursrecht voorbehouden.
Gehele of gedeeltelijke overneming of reproductie van de inhoud van deze uitgave op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteursrechthebbende is verboden, behoudens de beperkingen bij de wet gesteld. Het verbod betreft ook gehele of gedeeltelijke bewerking.

Auteurs
Dr. M. de Weerd
Drs. P.J. Krooneman
Regioplan Beleidsonderzoek
Nieuwezijds Voorburgwal 35
1012 RD Amsterdam
Productie
Afdeling Communicatie, Inspectie van het Onderwijs
Vormgeving
Blik grafisch ontwerp, Utrecht
Drukwerk
Den Haag media groep
Uitgave
Inspectierapport 2007-30
Regioplan publicatienummer 1598
December 2007
Verkoopprijs €8,00
Exemplaren van deze publicatie zijn telefonisch te bestellen bij de Postbus 51 Infolijn.
Postbus 51-nummer 22BR2007B030
ISBN: 978-90-8503-097-3
Telefoonnummer 0800 - 8051 (gratis), elke werkdag van 9.00-21.00 uur
of via internet op www.postbus51.nl

Deze publicatie staat ook op internet:
www.onderwijsinspectie.nl